

målet med forbrydelsen. Strenge straffe og kvalificerede former for dødsstraf hjalp ikke, når målet var dødsstraf, og i 1768 nåede en kommission med den før omtalte embedsmand Henrik Stampe som drivende kraft til den konklusion, at når målet var døden, måtte midlet imod være netop en frihedsstraf og ikke dødsstraf. De "melankolske mordere" var en særlig gruppe, der bekræftede, at der var personer, som ikke afskrækkedes af dødsstraf. Beccarias modstand mod dødsstraffen var kendt på det tidspunkt, og loven fra 1768, som ophævede dødsstraffen for denne særlige forbrydergruppe, var dikteret af den samme form for rationalisme, der lå bag Beccarias generelle dødsstrafsmodstand, at dødsstraffen ikke var den mest effektive straf. Den erkendelse var tiden ikke moden til i almindelighed, og det havde også været en kamp at overvinde teologernes modstand mod at ophæve, hvad de anså som Bibelens straf for manddrab.

Reformerne af strafferetten ledsagedes af reformer af fængselsvæsenet og strafferetsplejen. I 1795 indførtes efter fransk forbillede den regel, at enhver, der anholdes, skal stilles for en dommer inden 24 timer.

Kant, Feuerbach og Ørsted

I årene omkring 1800 diskuteredes i Tyskland livligt strafferetten og begrundelsen for straf. Filosofen Kant stod på det princip, at straffen måtte begrundes som retfærdig gengældelse. Respekten for det enkelte menneske talte imod generalpræventionen, hvor forbryderen holdes frem som eksempel til afskrækkelse for andre. Kant sondrede strengt mellem ret og moral, og den sondring lagde også hans elev J.P.A. von Feuerbach (1775-1833) til grund i sine værker om strafferetten, der blev banebrydende omkring 1800.

Feuerbach var kun i tyverne, da han i 1801 publicerede sin lærebog i strafferet, *Lehrbuch des gemeinen, in Deutschland geltenden peinlichen Recht*, hvor han fastslog, hvad der skulle blive tre fundamentale grundsætninger for straffelovgivningen. For det første krævede han, at for, at der kunne straffes, skulle foreligge en lov, "*nulla poena sine lege*", ingen forbrydelse uden lov, og dette princip hører siden til de mest grundlæggende og kendte juridiske maksimer. I tilknytning hertil udviklede han endnu to maksimer, nemlig at også forbrydelsen skulle fremgå af loven, "*nullum crimen sine*

lege", og endelig, "*lum crimen sine p*
arbejdet i sit land
en straffelovbog,
kravet om, at det
strafbare, og at fo
sine handlinger og
teorien om psykol
Omtrent samti
bog, Code pénal fi
ge betød et stort f
undersøgelserfase
for retten. I den for
feretsplejen og offe
det var jo princip
som Danmark, der
felov og et straffepr
i Europa.

Det hjalp lidt på
Ørsted (1778-1860),
nyt grundlag for da
med udgangspunkt
at udvikle straffelov
kring og efter 1840,
felove om drab, leg
Ørsted som høj emb
der også taget stillin
delse, som jurister ka
medvirken, forsøg, r
betydning ved vurde
såkaldte "Ørstedes s
ikke en ny straffelovb
tiv. Ørstedes juridiske
del af det handler om
bach, men han afveg f
forbrydelse skulle fre
felovbog kunne man f
lige" forbrydelser, som
i straffeloven.

lege", og endelig, at ingen forbrydelse måtte gå ustraffet hen, "*nulum crimen sine poena legali*". Feuerbach deltog aktivt i lovgivningsarbejdet i sit land, den tyske stat Bayern, og var med til at udarbejde en straffelovbog, der blev en foregangslov. Grundsynspunktet var kravet om, at det skulle fremgå af lovene, hvilke handlinger der var strafbare, og at forbryderen på den måde kunne forudse følgen af sine handlinger og overveje, om han ville udføre dem. Man taler om teorien om psykologisk tvang.

Omtrent samtidig havde man i Frankrig fået en ny straffelovbog, Code pénal fra 1810, og en ny straffeproceslov i 1808, der begge betød et stort fremskridt. I Frankrig inddelte man sagerne i en undersøgelsesfase for en dommer og en senere egentlig behandling for retten. I den forbindelse indførtes deltagelse af lægmænd i strafferetsplejen og offentlig og mundtlig behandling af straffesager, og det var jo principper, som man bare kunne drømme om i et land som Danmark, der på det tidspunkt havde en totalt forældet straffelov og et straffeprocessystem, som hørte til de mest tilbagestående i Europa.

Det hjalp lidt på det, at en rigtig begavet jurist, Anders Sandøe Ørsted (1778-1860), som i de første årtier af 1800-årene skabte et nyt grundlag for dansk retsvidenskab, både skrev om strafferetten med udgangspunkt i Feuerbachs tanker og også i praksis var med til at udvikle straffelovgivningen. Men vi skal helt frem til tiden omkring og efter 1840, førend man fik nogenlunde tidssvarende straffelove om drab, legemskrænkelser og berigelsesforbrydelser, som Ørsted som høj embedsmand var ophavsmand til. I disse love blev der også taget stilling til mere almene spørgsmål omkring forbrydelse, som jurister kalder "almindelig del." Den handler om skyld, medvirken, forsøg, nødværge og andre omstændigheder, som har betydning ved vurderingen af strafbarheden af en handling. Disse såkaldte "Ørstedske straffelove" var et fremskridt, men de udgjorde ikke en ny straffelovbog, og de kom sent, set i et europæisk perspektiv. Ørsteds juridiske forfatterskab er meget omfattende, og en stor del af det handler om strafferet. Ørsted fulgte i vidt omfang Feuerbach, men han afveg fra Feuerbach med hensyn til kravet om, at en forbrydelse skulle fremgå af loven. I mangel af en systematisk straffelovbog kunne man forestille sig, mente Ørsted, at der var "naturlige" forbrydelser, som burde straffes, selv om de ikke var medtaget i straffeloven.

Fængsler

I løbet af 1700-årene gik man væk fra legemsstraffe, og tendensen gik i retning af frihedsstraffe udstået i særlige straffeanstalter. Der oprettedes fængsler rundt omkring, men hvis målsætningen var forbedring af de indsatte, var forholdene langt fra tilfredsstillende. Det gjaldt ikke blot i Danmark, og netop i årene omkring 1800 stod også indretningen af humane og samtidigt målrettede afsoningsanstalter på programmet.

Englænderen John Howard (1726-1790) havde med sin bog *The States of Prison* i 1777 vakt opsigt med sin kritik af forholdene i europæiske straffeanstalter. I Italien havde filantropen, juristen og filosofen Gaetano Filangieri (1752-1788) i et stort værk med titlen *Scienza della Legislazione* (1780 ff.) om lovgivningsvidenskab, der også vakte europæisk opmærksomhed, peget på fængslerne som en mulighed for opdragelse af forbryderen og givet en række anvisninger på betydningen af læsning og refleksion som en del af fængselsopholdet. I England skrev utilitaristen Jeremy Bentham (1748-1832) om fængslet som et panoptikon, hvor fangerne var isoleret i enkeltceller, og overvågningen af fangerne var enkel. Bentham mente, at fængsler kunne drives som forretning på grundlag af fangernes arbejdsindsats. I USA gik man skridtet videre og udviklede to grundlæggende fængselstyper bygget på enten isolation eller fællesskab i tavshed. Philadelphia-systemet byggede på isoleringen af fangerne med henblik på ro til selvovervejelse, mens Auburn-systemet byggede på arbejde i fællesskab under tavshed. I Danmark vandt de nye tanker indpas i 1840'erne i en kombination af de forskellige systemer med isoleringen og genopdragelsen som hovedprincip. Et eksempel på nye fængsler indrettet efter de amerikanske principper var Horsens Tugthus fra 1853 og det fængsel i Vridsløselille, der stod færdigt i 1859.

Grundloven og strafferetsplejen

I februar 1848 udbrød revolution i Paris. Revolutionen bredte sig til Tyskland, og i marts 1848 blev det også i Danmark aktuelt at drøfte, om ikke nu tiden var moden til en ny "fri" forfatning, der gav andre end kongen indflydelse på landets styre. Enevældens afskaffelse foreløb fredeligt i Danmark, da kong Frederik VII frivilligt udpegede en ny regering, der udskrev valg til en grundlovgivende rigsforsam-

ling, som sku
Resultatet ble
af landets styr
vedsagen og ik
de også en ræl
indsatte man y
art opfordring
eller princippe
men der var do
te de princippe
og som gik ud
modvægt mod
fentlighed omk
melser, som fo
indførelse af na
frem til 1919, f
met kunne gen
det ressourcekr
man brugen af
domsmænd, so
sager, hvor der
dringer tager de
ninger stilling ti

Straffeloven

I de fleste europ
nye straffelovbø
at straffe og de e
og også i Danma
ret af senere love

Det søgte ma
mission med det
op til tidens krav
om strafbarhed o
forbrydelser. Res
get for dansk stra
kraft i 1933.

Den nye stra

ling, som skulle diskutere, hvordan en ny forfatning skulle se ud. Resultatet blev Grundloven af 1849, der handlede om indretningen af landets styre med indførelse af et parlament, Rigsdagen, som hovedsagen og ikke om strafferet og straffeproses. Grundloven sikrede også en række såkaldte frihedsrettigheder. I den nye forfatning indsatte man yderligere nogle såkaldte "løfteparagraffer", der var en art opfordring til senere lovgivere om at gennemføre bestemte love eller principper. Den sene enevælde var ikke de store reformers tid, men der var dog røster for en reform af strafferetsplejen, der indførte de principper, man havde hørt om fra Frankrig, England og USA, og som gik ud på at lade nævninger medvirke i straffesager som en modvægt mod de juridiske dommere, og også for at fremkalde offentlighed omkring straffesager. I Grundloven blev indsat bestemmelser, som fordrede offentlighed og mundtlighed i retsplejen og indførelse af nævninger i straffesager, men det kom til at vare helt frem til 1919, førend en reform med disse principper på programmet kunne gennemføres. På det tidspunkt var tiden ved at løbe fra det ressourcekrævende nævningesystem, og i 1932 indskrænkede man brugen af nævninge. Kort efter, i 1936, indførtes til gengæld domsmænd, som medvirker i de fleste straffesager, herunder alle sager, hvor der kan blive tale om frihedsstraf. Efter de seneste ændringer tager dommere sammen med såvel domsmænd som nævninger stilling til skyldsspørgsmål og straf i fællesskab.

Straffeloven af 1866

I de fleste europæiske stater fik man i løbet af det 19. århundrede nye straffelovbøger, der systematisk beskrev grundbetingelserne for at straffe og de enkelte forbrydelser. England forblev en undtagelse, og også i Danmark var man med den forældede Danske Lov suppleret af senere love et stykke bagefter.

Det søgte man at råde bod på ved i 1859 at nedsætte en kommission med det formål at udarbejde en straffelov, der kunne leve op til tidens krav om stillingtagen til de grundlæggende spørgsmål om strafbarhed og detaljeret redegøre for indholdet af de enkelte forbrydelser. Resultatet blev straffeloven af 1866, der var grundlaget for dansk strafferet frem til en ny straffelov af 1930, der trådte i kraft i 1933.

Den nye straffelov indeholdt udførlige og differentierede be-

stemmelser om en lang række strafbare forhold og definitioner af de enkelte forbrydelser. Et karakteristisk tidens træk var de mange bestemmelser om seksualforbrydelser, herunder bestemmelser om "utugtige" skrifter, der førte til en række retssager med krav om forbud mod bøger af bl.a. kendte forfattere som Herman Bang. Lovens straffeniveau var betydeligt lavere end ældre love, og anvendelsen af dødsstraf indskrænkedes betydeligt, og i årene efter 1866 (og indtil 1945) fuldbyrdedes kun fire dødsdomme. Den sidste henrettelse fandt sted i 1892.

Samtidig med den nye straffelov skete også i 1860'erne en effektivisering af politiet på grundlag af en ny politilov, som var en forudsætning for at kunne anvende straffeloven efter hensigten. Kombinationen af ny straffelov og effektiviseret politiindsats gav strafferetten en ny position også som juridisk fag. En række fremtrædende tyske jurister, hvoraf Feuerbach blot er en enkelt, havde givet strafferetten og overvejelserne over, hvorfor der straffes, og hvordan strafferetten bør indrettes, en helt ny og fremtrædende plads som juridisk fag. I Danmark havde Ørsted været med til at vise, at strafferet ikke blot handlede om at uskadeliggøre forbrydere ved hårde straffe, men at faget havde en filosofisk dybde, som kaldte på en lang række overvejelser, når det skulle afgøres, hvorfor og hvordan der skulle straffes. Strafferetten som disciplin havde allerede i det 18. århundrede kaldt på filosofiske hoveder, og i løbet af det 19. århundrede blev faget et vigtigt juridisk fag.

Kriminologien og den internationale kriminalistforening

Traditionel strafferet betragter forbrydelse og straf som juridiske begreber, der kan behandles i lærebøger og andre fremstillinger på et teoretisk grundlag ved udformning af grundlæggende principper og tolkninger. Strafferetten har imidlertid også en praktisk side, der handler om forbryderen og straffen som spørgsmål, der kræver en samfundsmæssig løsning. Diskussionen af, hvordan straf og straffelove kan afskrække forbryderen, har altid spillet en central rolle, men ny i anden halvdel af det 19. århundrede blev udviklingen af nye naturvidenskabelige tilgange til forbrydelse og straf, der interesserede sig for ikke blot forbrydelsen, men også for forbryderen som type. I Italien udviklede Cesare Lombroso (1835-1909) på et

social-darwinistisk
gi, der både blev b
ler om det forbryd
hans opfattelse var
af kranier og andre
hvilke typer af me
af disse tanker må
pen og en elimine
stændigheder omk
naturligvis økonor

Lombrosos idee
nologiens raritetsk
uholdbarhed, men

og straf til stadighe

I Tyskland opst
en kreds af jurister,
måder at bekæmpe
søgelser af forbryde
ske en differentier
var egnet til almind
forskellige typer af
former for forbryde
delsen, kunne have
ning. Der oprettede
målsætning at udbr
en afdeling i Københ
var straffeloven af 1
tet begyndte da også

Udarbejdelsen af
endda en periode tra
Venstres berygtede j
som byggede på tan
over for unge forbryd
vej ved at give mulig
bliver en realitet, hvi
sig fra kriminalitet.

definitioner af
var de mange
emmelser om
d krav om for-
Bang. Lovens
nvendelsen af
1866 (og ind-
ste henrettelse

60'erne en ef-
v, som var en
ter hensigten.
itiindsats gav
n række frem-
enkelt, havde
er straffes, og
fremtrædende
ret med til at
øre forbrydere
de, som kald-
es, hvorfor og
havde allere-
g i løbet af det

som juridiske
mstillinger på
de principper
ktisk side, der
der kræver en
straf og straf-
central rolle,
dviklingen af
traf, der inte-
r forbryderen
5-1909) på et

social-darwinistisk grundlag den såkaldte positivistiske kriminologi, der både blev berømt og berygtet. Lombrosos hovedværk handler om det forbryderiske menneske (*L'Uomo Delinquente*, 1876), og hans opfattelse var den, at man ved kliniske metoder som målinger af kranier og andre antropologiske undersøgelser kunne bestemme, hvilke typer af mennesker der ville blive forbrydere. En konsekvens af disse tanker måtte være en afpasning af straffe efter forbrydertypen og en eliminering af den uforbederlige forbryder. Andre omstændigheder omkring forbrydelsen, som man fandt relevante, var naturligvis økonomiske og sociale forhold.

Lombrosos ideer om forbrydertyper er i dag henvist til kriminologiens raritetskabinet, og senere undersøgelser har påvist deres uholdbarhed, men de er fortsat et eksempel på, hvordan forbrydelse og straf til stadighed optager sindene og fremkalder nye teorier.

I Tyskland opstod omkring juristen Franz von Liszt (1851-1919) en kreds af jurister, der ligeledes var optaget af selve forbrydelsen og måder at bekæmpe forbrydelser på, der tog udgangspunkt i undersøgelser af forbryderen. Kernen i denne opfattelse var, at der burde ske en differentiering af straffe efter forbryderens psyke. Ikke alle var egnet til almindeligt fængselsophold, men der burde indrettes forskellige typer af frihedsberøvelse med henblik på de forskellige former for forbrydere og deres psyke. Afvigelsen, som lå i forbrydelsen, kunne have forskellige årsager, som burde tages i betragtning. Der oprettedes en international kriminalistforening med den målsætning at udbrede dette budskab, og denne forening fik også en afdeling i København. I forhold til de nye tanker om forbryderen var straffeloven af 1866 gammeldags, og omkring århundredeskiftet begyndte da også overvejelser om revision af strafferetten.

Udarbejdelsen af en ny straffelov trak ud, og på vejen måtte man endda en periode trækkes med den såkaldte pryglelov fra 1905, som Venstres berygtede justitsminister P.A. Alberti fik gennemført, og som byggede på tanken om tæsk som en del af straffuldbyrdelsen over for unge forbrydere. Samme år gik man dog også den modsatte vej ved at give mulighed for den såkaldte betingede dom, der kun bliver en realitet, hvis den dømte ikke inden for en vis frist holder sig fra kriminalitet.

Straffeloven af 1930

Straffeloven af 1930 betød en forenkling af de almindelige frihedsstraffe, der indskrænkedes til den nu afskaffede hæftestraf og fængsel. Dødsstraf (i fredstid) afskaffedes, men bibeholdtes i den militære straffelov. Dommerens mulighed for at udmåle en individuel straf inden for lovens strafferamme blev udvidet. Herudover indførtes en række differentierede sanktioner over for kriminelle, der ikke ansås egnede til almindelig straf, herunder ungdomsfængsel og såkaldt psykopatforvaring. Frihedsberøvelse i form af forvaring på ubestemt tid var en af de mere diskutabile sanktioner, der indførtes, og omkring virkningen af denne form for straf har der været betydelig faglig diskussion. Karakteristisk for opfattelsen af forbryderen var inddragelsen af en række andre sagkyndige end jurister i processen omkring bestemmelsen af straf. Særlig lægelig, psykiatrisk og psykologisk sagkundskab blev tillagt betydelig vægt. I 1970'erne blev de fleste af de særlige behandlingsinstitutioner afviklet og er siden søgt integreret som afdelinger i det almindelige fængselssystem. Kriminologiske undersøgelser påviste, at effekten af disse ressourcekrævende institutioner var meget lille. Man taler om recidiv, når det gælder spørgsmålet, om kriminelle efter afsonet straf fortsat bliver kriminelle, og netop med den målestok er resultaterne små. På den anden side synes der i de seneste år at være forståelse for betydningen af visse former for behandling for at forebygge fortsat kriminalitet. Der peges på bl.a. spiritus- og narkotikaafvænning, undervisning og uddannelse eller forskellige former for terapi.

Straffeloven af 1930 er den endnu gældende danske straffelov, men den er på en lang række punkter ændret. En række tidligere strafbare forhold er afkriminaliseret, fx offentliggørelse af "utugtige" bøger og billeder eller svangerskabsafbrydelse i de første måneder (abort).

En væsentlig debat omkring straffeniveau handler om afvejningen af straffen for fysiske krænkelser af andre mennesker ved vold eller drab over for ejendomskrænkelser. Her er i de senere år sket justeringer med skærpelse af strafniveauet for vold. Samfundets holdninger til visse handlinger har også på andre punkter ændret sig i de senere år. Bl.a. er tolerancetærsklen over for skatteunddragelse nedsat, ligesom der er en stadig større afstandtagen fra og krav om høj straf i forbindelse med uagtsomt manddrab eller anden skade i forbindelse med spirituskørsel.

Kriminologi
midler til bekæmpelse af
række undersøgelser
og der eksperimenterer
fundstjeneste og
forskning har og
er udbredt i normer
vendigvis er afviklet
hos et betydeligt antal

Kriminologiske
sanktioner over for
tiske over for virkningen
frontation med de
ført af hensyn til
på, at der gøres
ind, når den er blevet
af kriminalitet eller
telse, begrænset i
for kriminologer og
vurderinger om s
- som det naturlige
tilfredsstillende denne

Med i billedet af
om normalisering
ler ikke berøves de
lighed for med de
gang medfører, at
for udfoldelse som
som sådan, men de
geomstændigheder
rede i de europæiske
niveauet i forhold til
og hvor synet på in
kravet andre steder
opsigt, som det har
tighedsdomstol har
at stemme ved valg,
blandt lande, der ell

Kriminologi som videnskaben om forbrydelsens årsager og midler til bekæmpelse af forbrydelse er ret ny i Danmark. En lang række undersøgelser peger på den begrænsede virkning af straf, og der eksperimenteres med nye former for sanktioner som samfundstjeneste og afsoning med fodlænker m.v. En del kriminologisk forskning har også som nævnt i kapitel 2 afdækket, at kriminalitet er udbredt i normalbefolkningen, og at forbrydere derfor ikke nødvendigvis er afvigere, men at kriminalitet er en del af normaliteten hos et betydeligt større antal mennesker end ofte antaget.

Kriminologisk sagkundskab taler ofte for mere begrænsede sanktioner over for kriminelle, og kriminologer er generelt skeptiske over for virkningen af "hårde" straffe. Det kan føre til konfrontation med de foranstaltninger, der politisk ønskes gennemført af hensyn til den såkaldte "retsfølelse", der kræver synlige tegn på, at der gøres noget for at forhindre kriminalitet eller skrives ind, når den er begået. Ofte er det faktiske kendskab til omfanget af kriminalitet eller domstolspraksis, når det gælder straffastsættelse, begrænset i befolkningen. Det er derfor ofte en frustration for kriminologer at se resultatet af undersøgelser eller sagkyndige vurderinger om straf og sanktioner underkendt af politikere, der – som det naturligt må være i et demokratisk samfund – ønsker at tilfredsstille denne mere diffuse "retsfølelse."

Med i billedet af straffuldbyrdelsen i dag hører grundprincippet om normalisering, som kort fortalt går ud på, at indsatte i fængsler ikke berøves deres rettigheder, men grundlæggende har mulighed for med de indskrænkninger, som frihedsberøvelsen nu en gang medfører, at leve et "normalt" liv med de samme muligheder for udfoldelse som uden for fængslet. Straffen er frihedsberøvelsen som sådan, men det ses ikke som naturligt, at den ledsages af følgeomstændigheder. På det punkt hersker forskellig opfattelse allerede i de europæiske lande. Danmark hører til de lande, hvor strafniveauet i forhold til andre lande inden for EU er forholdsvis lavt, og hvor synet på indsattes råderum er ganske liberalt set i forhold til kravet andre steder om at være "tough" over for kriminalitet. Den opsigt, som det har vakt i England, at den europæiske menneskerettighedsdomstol har dømt England til at respektere indsattes ret til at stemme ved valg, viser noget om spændvidden i holdninger også blandt lande, der ellers anses for at have et ensartet niveau.